

УДК 621.39

МЕТОД ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

I. С. Катеринчук, д-р техн. наук, проф.; *Р. В. Рачок*, канд. техн. наук, доц.;

Д. А. Мул, канд. техн. наук, доц.; *О. К. Басараб*

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

kater_is@mail.ru

Запропоновано схему формування комплексного показника ефективності телекомунікаційної системи спеціального призначення та отримано аналітичний вираз для обчислення зазначеного показника. Сформовано метод оцінки ефективності функціонування телекомунікаційної системи спеціального призначення.

Ключові слова: ефективність; система показників; телекомунікаційна система спеціального призначення; комплексний показник ефективності; метод оцінки ефективності.

The article instigates the scheme of forming up the complex efficiency index of special-purpose telecommunication systems and works out the analytical expression of this index. The method of evaluation the efficiency of special-purpose telecommunication system was formed.

Keywords: efficiency; system performance; special-purpose telecommunication system; complex efficiency index; method of evaluation the efficiency.

Вступ

Останнім часом для автоматизації вирішення різноманітних завдань у різних галузях діяльності використовуються інформаційно-телекомунікаційні системи (ІТС). Важливою їх складовою є телекомунікаційні системи (ТКС). Від працездатності ТКС у багатьох випадках залежить можливість розв'язання задач з використанням ІТС. Особливо важливим є ефективність ІТС і, відповідно, ТКС спеціального призначення, які використовуються в силових структурах. Вихід їх з ладу або неефективне функціонування може призвести до зриву вирішення надзвичайно важливих завдань.

Важливою складовою при розв'язанні різноманітних задач, пов'язаних з оцінюванням ефективності ТКС та побудовою ефективно функціонуючих ТКС, є метод, який використовується для оцінки ефективності ТКС.

Питанням раціональної побудови і експертизи телекомунікаційних систем присвячено багато наукових досліджень учених, а саме: А. Н. Борисова, А. В. Алексеєва, Б. М. Герасимова та ін. Аналіз результатів цих досліджень свідчить про необхідність їх подальшого розвитку в напрямку вдосконалення теоретичних основ побудови телекомунікаційних систем спеціального призначення з урахуванням нечіткості їх окремих параметрів і особливостей будови ІТС, до складу яких входять ці системи.

Мета статті — розробка методу оцінювання ефективності функціонування телекомунікаційних систем спеціального призначення.

Результати дослідження

Для проведення експертизи ТКС з метою вибору її раціональної будови зазвичай використовують систему показників [1], за допомогою яких проводиться оцінювання її ефективності. Сучасні підходи дають змогу оцінювати ефективність в умовах невизначеності окремих вихідних даних [2]. Однак для експертизи телекомунікаційних систем спеціального призначення не всі показники є однаково важливими. Проведений аналіз дозволяє виділити такі групи показників, які для ТКС спеціального призначення слід враховувати в першу чергу [3]:

– показники продуктивності (середня пропускна спроможність $C_{\text{спс}}$, час реакції системи T_p , час затримки передачі $T_{\text{зп}}$);

– показники стійкості (об'єктова завадостійкість $F_{\text{оз}}$, об'єктова технічна надійність $F_{\text{тн}}$, функціональна стійкість $F_{\text{фс}}$);

– показники достовірності (точність (безпомилковість) передачі інформації $K_{\text{п.прд.і}}$, коефіцієнт спотворення переданої інформації $K_{\text{н.прд.і}}$);

– показники безпеки передачі (коефіцієнт дешифрування інформації $K_{\text{деш.і}}$, коефіцієнт захищеності інформаційних каналів $K_{\text{зшк}}$).

Слід зазначити, що вхідні дані для обчислення окремих з цих показників отримуються в умовах невизначеності і для їх представлення доцільним є використання математичного апарату нечітких чисел.

З метою побудови комплексного узагальненого показника ефективності ТКС спеціального призначення пропонується:

– провести нормування визначених вище показників до діапазону можливих значень $[0, 1]$;

– у випадку, якщо підвищення ефективності функціонування ТКС спеціального призначення досягається при зменшенні значень показника «обернути» його відніманням від 1.

У результаті цих дій отримаємо множину «приведених» часткових показників, яку в загальному випадку можна подати як: $F = \{f_i(x, y, z)\}$, де $f_i(x, y, z)$ — i -й «приведений» частковий показник, який залежить від множин аргументів: x — чіткі; y — нечіткі; z — якісні.

Варто зауважити, що для забезпечення функціонування ТКС спеціального призначення (ТКС СП) кожен з цих показників має знаходитись у допустимих межах $f_{\min i} \leq f_i(x, y, z) \leq f_{\max i}$

Для окремих «приведених» показників $f_{\min i}$ та $f_{\max i}$ можна визначити, виходячи з вимог до значень початкових відповідних їм показників. Якщо такий підхід використати неможливо, для

обчислення $f_{\min i}$ та $f_{\max i}$ пропонується використати метод експертних оцінок.

Сукупність вимог до «приведених» показників $f_{\min i} \leq f_i(x, y, z) \leq f_{\max i}$ визначає систему обмежень.

З метою максимізації ефективності функціонування ТКС СП побудуємо комплексний показник $F_{\text{ТКС}}$. Оскільки окремі показники є незалежними, комплексний показник буде визначатись адитивно (див. рисунок).

Відповідно до рисунка для побудови комплексного показника $F_{\text{ТКС}}$ необхідно сформулювати зважену суму окремих елементів множини «приведених» часткових показників $F = \{f_i(x, y, z)\}$

$$F_{\text{ТКС}} = \sum_i \alpha_i f_i(x, y, z), \quad (1)$$

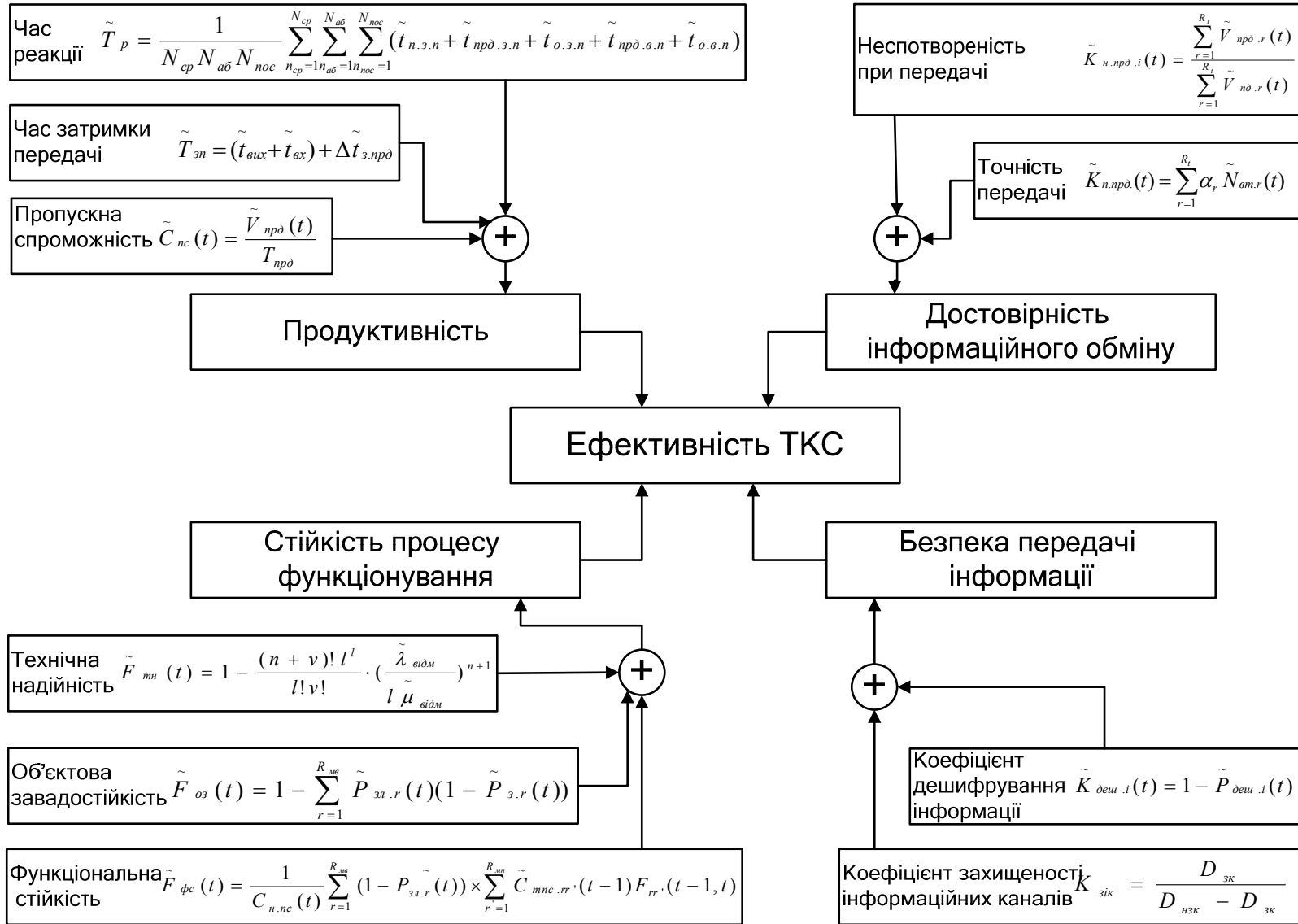
де α_i — ваговий коефіцієнт i -го показника.

Після підстановки виразів для обчислення окремих часткових показників у (1) отримаємо

$$\begin{aligned} \tilde{F}_{\text{ТКС}} = & \alpha_1 \frac{\tilde{v}_{\text{прд}}(t)}{F_{1\text{max}} T_{\text{прд}}} + \alpha_2 \left[1 - \frac{1}{F_{2\text{max}} N_{\text{ср}} N_{\text{аб}} N_{\text{пос}}} \sum_{n_{\text{ср}}} \sum_{n_{\text{аб}}} \sum_{n_{\text{пос}}} (\tilde{t}_{\text{п.з.п}} + \tilde{t}_{\text{прд.з.п}} + \tilde{t}_{\text{о.з.п}} + \tilde{t}_{\text{прд.в.п}} + \tilde{t}_{\text{о.в.п}}) \right] + \\ & + \alpha_3 \left[1 - \frac{(\tilde{t}_{\text{вих}} - \tilde{t}_{\text{вх}}) + \Delta t_{\text{з.прд}}}{F_{3\text{max}}} \right] + \alpha_4 \left[1 - \frac{\sum_{r=1}^{R_{\text{МВ}}} \tilde{P}_{\text{зл.}r}(t) (1 - \tilde{P}_{\text{з.}r}(t))}{F_{4\text{max}}} \right] + \alpha_5 \left[1 - \frac{(n+v)! l^l}{F_{5\text{max}} l! v!} \cdot \left(\frac{\lambda_{\text{відм}}}{l \mu_{\text{відм}}} \right)^{n+1} \right] + \\ & + \alpha_6 \frac{1}{F_{6\text{max}} C_{\text{н.пс}}(t)} \sum_{r=1}^{R_{\text{МВ}}} (\tilde{P}_{\text{зл.}r}(t)) \sum_{r'}^{R_{\text{МП}}} \tilde{C}_{\text{тпс.}r'r'}(t-1) F_{r'r'}(t-1, t) + \alpha_7 \frac{\sum_{r=1}^{R_{\text{М}}} \alpha_r \tilde{N}_{\text{вт.}r}(t)}{F_{7\text{max}}} + \\ & + \alpha_8 \left[\frac{\sum_{r=1}^{R_{\text{М}}} \tilde{v}_{\text{прд.}r}(t)}{F_{8\text{max}} \sum_{r=1}^{R_{\text{М}}} v_{\text{прд.}r}(t)} \right] + \alpha_9 \left[1 - \frac{\tilde{P}_{\text{деу.}i}(t)}{F_{9\text{max}}} \right] + \alpha_{10} \left[1 - \frac{D_{\text{зк}}}{F_{10\text{max}} (D_{\text{нзк}} + D_{\text{зк}})} \right]. \end{aligned}$$

де α_i — ваговий коефіцієнт для i -го показника; $F_{i\text{max}}$ — максимально можливе значення i -го показника, яке використовується для нормування; $\tilde{v}_{\text{прд}}(t)$ — нечітка величина загального обсягу переданих по каналу передачі даних; $N_{\text{пос}}$ — кількість послуг, які надаються; $N_{\text{аб}}$ — кількість абонентів, які обслуговуються; $N_{\text{ср}}$ — кількість серверів послуг, до яких звертаються абоненти; $\tilde{t}_{\text{п.з.п}}$ — нечітка величина часу, який витрачається на підготовку користувачем запиту на мобільному терміналі n -го типу; $\tilde{t}_{\text{прд.з.п}}$ — нечітка величина часу передачі запиту між терміналом і сервером послуг через сегмент мережі; $\tilde{t}_{\text{о.з.п}}$ — нечітка величина часу обробки запиту на сервері; $\tilde{t}_{\text{прд.в.п}}$ — нечітка величина часу передачі відповіді від сервера до терміналу; $\tilde{t}_{\text{о.в.п}}$ — нечітка ве-

личина часу обробки отриманих відповідей на терміналі; $\tilde{t}_{\text{вх}}$, $\tilde{t}_{\text{вих}}$ — нечітка величина часу появи пакету (повідомлення) на вході та на виході системи відповідно; $\Delta t_{\text{з.прд}}$ — нечітка величина варіації затримки передачі; $R_{\text{МВ}}$ — кількість можливих варіантів впливу; $\tilde{P}_{\text{зл.}r}(t)$ — імовірність реалізації зловмисником r -го варіанта впливу; $\tilde{P}_{\text{з.}r}(t)$ — імовірність захищеності каналу інформаційного обміну при r -му варіанті впливу; v — кількість робочих елементів, які безпосередньо взаємодіють з засобами передачі даних; n — кількість резервних елементів, які безпосередньо взаємодіють з засобами передачі даних; $R_{\text{МП}}$ — кількість можливих варіантів протидії; l — кількість елементів, що безпосередньо взаємодіють з засобами передачі даних і одночасно відновлюють свою працездатність;

Структурно-аналітична схема формування комплексного показника ефективності телекомунікаційної системи спеціального призначення

$\lambda_{\text{відм}}$ — нечітка величина інтенсивності відмов елементів, які безпосередньо взаємодіють з засобами передачі даних; $\mu_{\text{відм}}$ — нечітка величина інтенсивності відновлення елементів, які безпосередньо взаємодіють з засобами передачі даних; $C_{\text{н.пс}}(t)$ — задана пропускна здатність ТКС; $\tilde{C}_{\text{тпс.rr}}(t-1)$ — нечітка величина технічної пропускної здатності при r' способі протидії застосуванню зловмисником r -го варіанта впливу на $(t-1)$ -му етапі функціонування; $F_{rr}(t-1, t)$ — функція корисності для оцінки варіантів відновлення інформаційного каналу обміну; α_r — відносна важливість (пріоритет) переданої інформації r -го виду; R_m — кількість різновидів трафіку, що передається; $\tilde{N}_{\text{вт.г}}(t)$ — нечітка величина кількості $N_{\text{н.с}}(t)$ втрачених або помилково зрозумілих (незрозумілих, спотворених) слів і словосполук для голосової інформації, кількість $N_{\text{н.р.об}}(t)$ неправильно розпізнаних образів під час передачі відеоінформації і кількість $N_{\text{пом}}(t)$ помилкових (спотворених) даних, які прийняті під час передачі даних; $\tilde{v}_{\text{пр.д.г}}(t)$ — нечітка величина кількості перекручених даних r -го виду; $\tilde{v}_{\text{пд.г}}(t)$ — кількість переданих даних r -го виду; $\tilde{P}_{\text{деш.г}}(t)$ — нечітка величина ймовірності дешифрування інформації за інтервал часу, тривалість якого не перевищує значення, яке визначається швидкістю старіння інформації; $D_{\text{зк}}$, $D_{\text{нзк}}$ — кількість криптографічно захищених і незахищених інформаційних каналів відповідно.

Для отримання значень вагових коефіцієнтів α_i для запропонованої системи показників було використано метод експертних оцінок.

Використовуючи (2), можна розв'язувати пряму задачу, яка полягає в оцінюванні ефективності функціонування ТКС СП або виборі найкращого

варіанта ТКС СП при заданих їх вхідних характеристиках.

Можливо використати (2) і для розв'язання більш складної оберненої задачі, яка полягає у знаходженні значень параметрів ТКС СП, при яких досягається оптимальне або задане значення ефективності функціонування ТКС СП.

Слід зазначити, що умовами застосування запропонованого методу є: неврахування «людського фактора» (проблемних ситуацій, пов'язаних з помилками, які допускають користувачі систем); урахування лише часу, протягом якого ТКС СП була задіяна в оперативно-службовій діяльності.

Висновок

У результаті проведених досліджень було розроблено метод оцінювання ефективності функціонування телекомунікаційних систем спеціального призначення. Цей метод доцільно застосовувати під час розв'язання задач: оцінювання ефективності ТКС СП та синтезі ТКС СП, яка відповідає визначеним вимогам.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Періг В. М.* Науково-методичне забезпечення експертизи телекомунікаційних систем спеціального призначення в умовах невизначеності: дис. канд. техн. наук 05.13.12 / В. М. Періг. — 2011. — 161 с.
2. *Рачок Р. В.* Використання апарату нечітких чисел для врахування невизначеності вихідних даних в оперативно-тактичних розрахунках: зб. наук. праць № 35, ч. II / Р. В. Рачок, Д. А. Мул. — Хмельницький: вид-во Національної академії ДПСУ, 2006. — С. 241–242.
3. *Басараб О. К.* Система показників ефективності функціонування телекомунікаційної системи державної прикордонної служби України / О. К. Басараб // Проблеми інформатизації та управління. — 2013. — № 2.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2013